

Booy, E.P. de, *De Weldaet der Scholen. Het plattelandsonderwijs in de provincie Utrecht van 1580 tot het begin der 19e eeuw*, (Stichtse Historische Reeks no. 3), s.l., 1977, XXIV 374 blz., fl. 70,-, ISBN 90-257-0930-3.

In deze studie, waarop de auteur in 1977 aan de Rijksuniversiteit Utrecht promoveerde, wordt de ontwikkeling van het plattelandsonderwijs in de provincie Utrecht vanaf het einde der 16de tot het begin der 19de eeuw geschetst. Het werk bestaat uit twee delen, die gevolgd worden door een appendix van bijlagen: dl. I bevat algemene beschouwingen betr. het onderwijs, dl. II geeft een gedetailleerd overzicht van de stand van zaken in een aantal plattelandsgemeenten.

De studie vangt aan met een korte bespreking van de hervorming, zoals die na juni 1580 door de Utrechtse Staten systematisch in stad en provincie werd doorgevoerd, tegen de achtergrond waarvan de situatie wordt geschetst, waarin de scholen ten platten lande zich toen bevonden (bijl. 2). Vervolgens komt de Dordtse synode van 1618-1619 ter sprake en wordt aangegeven, welke betekenis deze kerkvergadering had voor de protestantisering van het onderwijs; vanaf toen was iedereen, die een school wilde houden, verplicht de zogenaamde formulieren van enigheid te ondertekenen (bijl. 3,4). Uit de beschikbare gegevens blijkt, dat tot 1795 bijna alle schoolmeesters aan deze verplichting hebben voldaan. Een belangrijke rol in het proces van calvinisering van het onderwijs speelden ook de synodale schoolverordeningen, gebaseerd op de Dordtse principes en al dan niet door de politieke overheid gesanktionneerd, waarvan de bepalingen opgenomen o.a. over de aanstelling van schoolmeesters, de te gebruiken leerboeken, het godsdienstonderwijs en het schoolgeld (blz. 30-34). Het volgende hoofdstuk is gewijd aan een bespreking van de gang van zaken op de scholen zelf, waarbij met name aan de na 1650 gebruikte leerboeken uitvoerig aandacht wordt geschonken (bijl. 10); verder worden hierin nog besproken het leerprogramma – opgedeeld in lezen, schrijven en stellen, rekenen, geschiedenis, aardrijkskunde en staatsinrichting, de leermethode en de plaats, die godsdienst en zedeleer in het onderwijs innamen. Duidelijk blijkt, dat de school in deze eeuwen op de eerste plaats beschouwd werd als een middel tot godsdienstige vorming van de jeugd, en pas daarna als voorbereiding tot het vervullen van een maatschappelijke functie. Dit komt op

sprekende wijze tot uitdrukking in het feit, dat de meeste kinderen niet aan het echte rekenen toekwamen, wel echter de cijfers leerden kennen, omdat dit een voorwaarde was voor het goed kunnen opzoeken van psalmen en bijbelteksten. De auteur gaat dan verder met het schetsen van de leeromstandigheden, waaronder verstaan moeten worden de inrichting van de scholen en hun bereikbaarheid in de verschillende dorpen, de schooltijden en vakanties, de leeftijd en de aantallen leerlingen, de geldende regels en de heersende discipline, om vervolgens de maatschappelijke positie van de schoolmeester ter sprake te brengen, die deze functie in de meeste gevallen moest combineren met die van koster en voorlezer-voorzanger in de kerk (bijl. 6, 8). Achtereenvolgens wordt ingegaan op de aanstellingsprocedure en de aanstellingsvoorwaarden, het inkomen, de taakomschrijving, het examen waaraan de schoolmeester zich diende te onderwerpen, de opleiding, de sociale waardering en de geleidelijke stijging van de schoolmeester op de maatschappelijke ladder (bijl. 13, 15). Interessante opmerkingen worden verder gemaakt over de bijscholen, waaronder scholen verstaan moeten worden, waarvan de houder niet in het bezit van een officiële aanstelling was; de Franse school dient als een tak van het instituut van de bijschool gezien te worden, waar naast het gewone leerprogramma ook les in de Franse taal gegeven werd en waar aan andere vakken, zoals aan rekenen, ook meer aandacht werd geschonken dan in de gewone dorpschool het geval was. De twee laatste hoofdstukken van het eerste deel houden zich bezig met de ontwikkelingen in de jaren 1750-1816, een tijd waarin de vraag naar onderwijs sterk toenam en onder invloed van de geschriften van Locke en Rousseau nieuwe gedachten over doelstelling en methodiek van het onderwijs werden geformuleerd, die later in de idee van algemeen volksonderwijs zouden worden samengebondeld. Zeer terecht wordt hierbij het accent gelegd op de grote invloed, die de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen uitoefende op de onderwijswetgeving, zoals die tussen 1796 en 1816 tot stand kwam, vooral door haar geschrift 'Algemeene Denkbeelden over Nationaal Onderwijs' van 1798. De nieuwe wetgeving had tot gevolg, dat de school haar zendingsfunctie in dienst van de heersende kerk verloor, dat de organisatie van het onderwijs in toenemende mate landelijk geregeld werd en dat er een overgang plaatsvond van hoofdelijk naar klassikaal onderwijs.

Het tweede deel van de studie geeft een gedetailleerd

beeld van het onderwijs in een elftal dorpen, waarbij steeds, naast informatie over de scholen zelf, over de schoolhouders en de aantallen leerlingen, ook de godsdienstige samenstelling van de bevolking en de sociaal-ekonomische ontwikkeling van het betreffende dorp ter sprake gebracht wordt; iedere afzonderlijke bespreking wordt afgesloten met een onderzoek naar de schrijfvaardigheid van de bevolking in de periode 1811-1820 (bijl. 25). De dorpen, die aldus behandeld worden, zijn: Jutphaas, Linschoten, Zuilen, Westbroek, Abcoude, Baambrugge, Bunnik, Soest, Leusden, Amerongen en Leersum. De bijlagen, 28 in getal, worden gevormd door enkele historische dokumenten, waarvan de tekst in extenso is weergegeven, en door een groot aantal gegevens betreffende uiteenlopende (school-) zaken die, doordat zij waar mogelijk tabellarisch zijn gerangschikt, optimaal toegankelijk zijn. Het werk bevat verder een in het Nederlands en in het Engels gestelde samenvatting en wordt afgesloten door een register op plaatsnamen en personen.

Deze studie, die uitmunt door coherentie en overzichtelijkheid, kan als een mijlpaal in het onderzoek naar de ontwikkeling van het lager onderwijs in de 17de en 18de eeuw beschouwd worden. Beschikken we met betrekking tot het universitair onderwijs reeds lang over de nodige informatie en werd jaren geleden reeds een begin gemaakt met het schrijven van de geschiedenis der Latijnse scholen op lokaal niveau, voor de 'petite histoire' van het lager onderwijs, en met name voor de feitelijkheid daarvan, vermochten de historici tot op heden nauwelijks werkelijk belangstelling op te brengen. De studie 'De Weldaet der Scholen' nu breekt op gelukkige wijze met deze negatieve traditie. Van belang hierbij is vast te stellen, dat wordt aangetoond, dat ook het onderzoek naar de ontwikkeling van het onderwijs op lager niveau tot boeiende konklusies kan leiden, konklusies niet alleen van belang voor de kennis van het schoolwezen zelf, maar ook voor de kerkgeschiedenis (bijl. 27), de demografie (bijl. 28) en het inzicht in de sociaal-ekonomische verhoudingen (bijl. 25).

Er is één kwestie, die de moeite waard is hier aan de orde te stellen. De titel van het werk suggereert, dat hierin het gehele plattelandsonderwijs in de provincie onder de loupe wordt genomen; lezing van de tekst wijst uit, dat de facto het (officiële) hervormde onderwijs behandeld wordt. Het onderwijs van het in kwantitatief opzicht zeker niet onbelangrijke katholieke volksdeel – dit laatste blijkt ook uit door schrijfster zelf verzamelde gegevens, wordt hiermee dus in wezen systematisch buiten beschouwing gelaten. Op de vraag, waar de katholieken hun kinderen op school deden, wordt zijdelings op verschillende wijze geantwoord: enerzijds lezen we, dat dit de gewone (hervormde) dorpschool was (blz. 104), anderzijds wordt gesteld, dat de klachten, die van hervormde zijde over de bijscholen werden geuit, nagenoeg altijd scholen betroffen, die door

katholieken werden gehouden (blz. 106). Uit de lijst van bij- en buurtscholen (bijl. 18) – die voornamelijk werd samengesteld uit hetgeen in de hervormde bronnen als klacht daarover werd aangetroffen (blz. 105) en die dus in belangrijke mate nog wel verder gekompleteerd zal kunnen worden, valt af te leiden, dat het vooral het instituut van de bijschool is geweest, waarvan de katholieken voor het onderwijs aan hun kinderen gebruik gemaakt hebben. Zo vernemen we, dat de schoolmeester in het overwegend katholieke Odijk jaarlijks slechts een klein bedrag aan schoolgeld ontving (blz. 90): de kinderen gingen dus overwegend elders naar school. Suggesties in de richting van de bijschool als Roomse school worden door de auteur op enkele plaatsen tussen de regels door wel gedaan (blz. 26, 108, 114), maar een werkelijke uitspraak over deze zaak blijft achterwege. Nu is de vraag naar de wijze, waarop de katholieken hun onderwijs in deze eeuwen organiseerden, niet zo gemakkelijk te beantwoorden aangezien zij toen officieel geen eigen scholen mochten hebben. Dit mag echter niet tot de konklusie leiden, dat er toen geen katholiek onderwijs was, hetgeen wel de (onuitgesproken) hypothese van de auteur is! Zwijgen de 'officiële' bronnen hierover dus, dit betekent niet, dat er geen 'andere', meer sekundaire bronnen voorhanden zijn om informatie uit te putten. Te denken valt bv. aan de verslagen van de Hollandse Missie en aan archivalisch georiënteerde tijdschriften, waarvan het 'Archief voor de geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht' er één is, en dat met name voor dit laatste nauwelijks gebruikt werd. We willen het hier zo stellen, dat de auteur verplicht was, naast bronnen van hervormde, ook bronnen van katholieke signatuur in haar onderzoek te betrekken, aangezien zij de intentie had, de ontwikkeling van 'het' plattelandsonderwijs in de provincie Utrecht te schetsen. Dit heeft zij in feite nagelaten te doen, hetgeen ook blijkt uit de door haar geraadpleegde archivalia en bronnen (blz. XII-XVIII). Zeer terecht merkt zij dan ook op, dat er zeker veel meer katholiek onderwijs is geweest dan uit de (haar) bronnen blijkt (blz. 108, 105). In dit opzicht ligt aan deze studie in wezen een verouderd (en nog slechts ten dele achterhaald) historisch standpunt ten grondslag, dat inhoudt dat de geschiedenis van de republiek de geschiedenis van het hervormde volksdeel van die republiek is, en dat de 'rest' eigenlijk als een te verwaarlozen historische faktor beschouwd kan worden.

Moge dit laatste een aspekt vertegenwoordigen, dat zeker niet van ondergeschikt belang geacht mag worden, een feit blijft, dat Dr. de Booy met deze onderwijsstudie een opvallende prestatie heeft geleverd, voorbeeldig in opzet en uitwerking, waardoor zij in belangrijke mate heeft bijgedragen tot de verdieping van ons inzicht in het hervormde schoolwezen in de provincie Utrecht in de 17de en 18de eeuw.

J. Briels

G. C. de Haas, *Beknopte Jeugdkunde. Sociaal-culturele ontwikkelingspsychologische en sociaal-psychologische aspecten van de jeugd*, Samsom, Alphen a.d. R. 1978, 122 blz., f 21,50, ISBN 90 14 02767 2.

In de 'Sociale en Culturele Reeks Welzijnszorg' heeft de schrijver dit boekje gepubliceerd. Het mag dan zijn, dat hij

uit de sociologie stamt maar hij ziet een grote verscheidenheid van invloeden op het jeugdgedrag, die ook de

pedagoog onmiddellijk aangaan. Generaties, milieu's, mentaliteits-'klassen', identiteitsontwikkeling, geslachtsverschil (jongens-meisjes, vaders-moeders), autoritair-non-autoritair, peergroup, socialisering en individualisering komen ter sprake bij een belichting van het begrip jeugd. De tekst ontstond bij het geven van een cursus voor

toekomstige schooldekanen te Utrecht. De tekst kon eveneens getoetst worden door een cursus aan de part-time opleiding Cultureel Werk te Amsterdam. Er is m.i. een informatieve en duidelijke tekst uit voortgekomen.

M. J. Langeveld

Prof. Dr. Heinz Stefan Herzka, *Kinderpsychiatrische Krankheitsbilder*. Kasuistisches Lehrbuch mit Festübersicht und Bibliographie für ärztliche, psychologische, pädagogische und soziale Berufe, Schwabe & Co, Basel-Stuttgart 1978, 324 blz.

Met medewerking van Martin Fulda (dipl. Heilpädagoge), Wolf Reukauf (lic. phil. I, Psychologe) en Anne-Lise Weiss (Dr. med.) heeft Herzka een magnifiek boek geproduceerd. Magnifiek van tekst en van illustraties, rijk en veelzijdig gedocumenteerd in casuïstiek, literatuurreferenties, bibliografie in diverse talen, enz. Een uitermate instruktief boek, dat door de tekst zowel als door de

afbeeldingen van patiëntjes voor beginners zeer geschikt is. Voor de verder gevorderden is het een rijkdom van bronnen en van ontmoetingen, alsook voor gedachtenwisseling. Het boek is voor pedagogen zowel als sociale werkers, voor psychotherapeuten en artsen een waardevol bezit.

M. J. Langeveld

Karl R. Popper & John C. Eccles, *The Self and its Brain*, Springer International, Berlijn-New York 1977, 596 blz., f 58,-.

Dit buitengewoon waardevolle boek eist indringende, langvolgehouden studie op wijsgerig geschoold en voortgezet niveau. De metafysika en de hersenfysiologie, die in dit boek een filosofische – en dus ook in vele fundamentele wetenschappelijk geïnterpreteerde – anthropologie trachten te ontwikkelen, eisen zorgvuldige doordenking. Eigenlijk zou hierop een ander boek moeten volgen, waarin een paar denkers van formaat de laatste regels van de slot-dialogen tussen de twee auteurs (p. 561: 'we do not have such an explanation for the emergence of life, or for the emergence of the human brain' en p. 566: 'in a sense we could say that man has created himself, by the creation of descriptive language and, with it, of World 3') uitwerken. Die derde wereld is de wereld van de menselijke 'geest' (p. 38). In feite was het maken van een dergelijk boek een onmogelijke opgave en ontbreken belangrijke discussiepunten, of juist: – gebieden. Maar wij kunnen er bijzonder van profiteren. Het levert weliswaar de zoveelste met het opvoeden en de opvoedkunde onverbonden voorstelling. Een begrip als verantwoordelijkheid

of een concrete levenssituatie-analyse ontbreken. In de bibliografie zijn uiterst bedenkelijke leemten, maar niettemin is dit een fundamentele discussie-basis. Daarbij zou te voegen zijn, dat de psychologen evenzeer niet alleen van de hersenfysioloog zouden profiteren maar ook van Popper als hij b.v. op blz. 23 de intelligentie-quotiënten te lijf gaat en o.a. opmerkt, dat 't best mogelijk is dat een intellectuele reus als Einstein een naar verhouding laag I.Q. zou hebben en dat men onder de hoge I.Q.-ers veel zeer matige 'intelligenties' vinden kan. Voor de Nederlands lezende pedagogen hoeft dit niet verrassend te zijn. – Als Popper het boek sluit met te zeggen dat de mens zichzelf geschapen heeft door descriptieve taal te scheppen en daarmee 'World 3' (z. bov.), lijkt mij dat men de schepping van b.v. de sierkunst, de bouwkunst, de schilderkunst, de zangkunst en de muziek daarmee niet verklaart. De doorbreking van de lichamelijke en materie-beheersing en werktuiggebruik zijn er zeker nog bij nodig.

M. J. Langeveld

M. Schoemaker en T. Engelen, *Opvoeding onderzocht*. Een overzicht van ontwikkelingspsychologisch en pedagogisch onderzoek met betrekking tot kinderen van 0-6 jaar in Nederland na 1970, Dekker & v.d. Vegt, Nijmegen 1977, 207 blz., f 22,50, ISBN 90 255 9859.

Deze ontwikkelingspsychologische onderzoeken zijn stuk voor stuk aardig en instruktief op eenvoudig niveau verricht. Het als vooronderstelling bekende opvoedingsdenken wordt in deze praktisch funktionele relaties bekeken en aan empirisch eenvoudig hanteerbare maatstaven getoetst. Onderzocht worden b.v. het babystimuleringsproject van Riksen-Walraven, een peuterstimuleringsproject in Nijmegen, een peuterschoolproject in

Haarlem, peuterspeelzalen en kleuterdagverblijven, de bevordering der deskundigheid van leidsters in kindercentra, gastgezinnen, enz. Daarnaast staan onderzoekjes naar taalontwikkeling, naar motorische ontwikkeling, enz. Als geheel een animerend boek, dat ook door minder geschoolden met een goed verstand wel gelezen kan worden.

M. J. Langeveld

Kees van der Velden (red.), *Directieve therapie*. Van Loghum Slaterus, Deventer 1977, 363 blz., f 39,50, ISBN 90 6001 428 6.

Dit boek is het werk van de psychiaters: Richard van Dijk, Kees Hoogduin, Leen Joele, Dick Oudshoorn, - de sociaal-psycholoog Onno van 't Hart, de andragoloog Tanja Rubinstein, de psycholoog Alfred Lange en de maatschappelijk-werker Kees van der Velden die tevens de coördinator van het boek is.

Voor degenen die op therapeutisch terrein zich vooral op volwassenen richten heeft het boek een duidelijk en instruktief karakter. De opzet en gekozen themata met bijbehorende gevallen zullen de psycholoog helpen tot een reëler inzicht in deze werkwijze. De praktijk echter

onderschatte men niet. Deze waarschuwing spreekt vanzelf maar wordt b.v. in een te beperkte bespreking van het 'Stotteren' door Oudshoorn versterkt. Er ontstaan aldus ook elders tezeer besprekingen die illustraties blijven als ze niet in het verband van een veelzijdig competente cursus besproken en uitgewerkt worden.

In de pedagogische sfeer ligt het boek dus nauwelijks, al hebben de stukken van Oudshoorn (blz. 239 vgl.) en Lange (p. 349 vlg.) op directief therapeutisch terrein er mee te maken.

M. J. Langeveld

Jan Baltink en Harke Bosma, *Ontwikkeling tot volwassenheid. Mondige ouders - mondige kinderen*, Ambo, Bilthoven 1975, 144 blz., ISBN 90 263 0311 4.

Het moet voor de auteurs bijzonder teleurstellend zijn, dat het boekje de bladzijden 98, 99, 102, 103, 106, 107, 110, 111 in geheel onbedrukt blanco aan de koper, resp. lezer aanbiedt. Voor de recensent ontstaat een onzekerheid in een beslissend hoofdstuk over beslissende themata. Men komt niet tot een steeds voldoende gegrond oordeel en kan uit de noten en het register niet afleiden, welke totale argumentatie men de auteurs op evidente gronden kan

toeschrijven. Ik vermoed, dat de auteurs meer sociologisch en wat psychologisch georiënteerd zijn dan eigenlijk pedagogisch. Het boekje gaat uit van de Stichting K. en O. Opvoedingsvoorlichting te Den Haag en zou zeker onze volle aandacht verdienen als het compleet in ons bezit was.

M. J. Langeveld

Mededelingen

Redactioneel

Met ingang van het nieuwe jaar is de samenstelling van de redactie en de redactieraad als volgt gewijzigd:

Professor dr. E. Velema, redactielid sinds 1969 en voorzitter vanaf 1972, is afgetreden als voorzitter van de redactie en redactieraad, maar blijft als lid van de redactieraad actief betrokken bij Pedagogische Studiën. Het voorzitterschap wordt overgenomen door professor dr. E. de Corte, die in 1975 tot de redactie is toegetreden.

Drs. J. Gerris volgt drs. G. Kanselaar op als redactiesecretaris. Drs. G. Kanselaar die de secretariatsfunctie heeft vervuld sinds 1975 blijft echter voorlopig in de redactie opgenomen.

Verder treedt drs. S. de Witt af als redactielid om toe te treden tot de redactieraad. Drs. S. de Witt heeft van 1971 tot 1975 het secretariaat beheerd en heeft vanaf 1975 als lid deel uitgemaakt van de redactie.

De redactie wordt tenslotte aangevuld door het toetreden van professor dr. F. K. Kieviet en drs. P. Appelhof.

Dr. J. H. N. Grandia heeft zijn lidmaatschap van de redactieraad, na vele jaren van verbondenheid aan Pedagogische Studiën, beëindigd.

Internationale Leermiddelentoonstelling Didacta '79

Van 27 t/m 31 maart 1979 wordt de 17e internationale leermiddelentoonstelling - Didacta '79 - gehouden op het Beursterrein te Düsseldorf (BRD).

Symposium over gezondheidkunde in het onderwijs

Vrijdag 23 maart 1979 houden de hoofddocenten van de afdelingen gezondheidkunde van de 7 nieuwe lerarenopleidingen een symposium over gezondheidkunde in het onderwijs.

Onderwerp: Gezondheidskunde - zorg voor gezondheid in het onderwijs
Plaats : Aula Vrije Universiteit,
de Boelelaan 1105, Amsterdam

Tijd : Van 10.00 tot ongeveer 16.00 uur
Doel : a) Bekendheid geven aan het vak gezondheidkunde in het onderwijs
b) Het schetsen van lopende ontwikkelingen en toekomstige perspectieven.

Het programma bestaat uit voordrachten, een forumbijeenkomst en marktstands, waarin projecten en lesmateriaal over gezondheidkunde worden gepresenteerd.

Nadere inlichtingen: Gelderse Leergangen, Graafseweg 274, Nijmegen (tel. 080-775233).

Inhoud andere tijdschriften

Pedagogisch Tijdschrift | Forum voor Opvoedkunde
3e jaargang, nr. 10, 1978

Het systeemdenken in de onderwijskunde, door F. Mesdom en W. Wielemans
Het subjectbegrip in de opvoedkunde, door Fr. Heyting en M. de Graaf
Joseph Lancaster 1778-1838, door J. van Bergeijk
Onderwijs Research Dagen 1979
Kroniek en documentatie
Boekbespreking

Tijdschrift voor Orthopedagogiek
17e jaargang, nr. 12, 1978

Van de redactietafel, door R. de Groot
Leefgroepbegeleiding binnen een zwakzinnigeninrichting, door C. R. Torenbeek.
De beweging als relatie-medium geestelijk gehandicapten, door H. F. Pijning
Het gebruik van reinforcement procedures in een klassensituatie voor het aanleren van receptief-verbale taken: training en generalisatie, door Chr. W. M. Hoefnagel
Boekbesprekingen
Berichten
Weetwinkel

Ontvangen boeken

Rademaker L. (Red.), *Sociale Problemen 1, Sociale Ontwikkelingen*, Het Spectrum, Utrecht, 1978, f 9,75

Visser Fr. e.a., *Dramatische vorming is geen drama*, Zwijssen, Tilburg, 1978, f 12,-

Ontvangen rapporten

Nederlandse Vereniging van Schooldekanen, *Het recht van begeleiding voor de leerling*, (N.V.S.-publicatie nr. 6), door P. de Jongh

R.I.T.P., Amsterdam, *Het project 'School-Samenleving': een beschrijving van een jaar projektonderwijs op het Haagse Montessori Lyceum. Verslag over het schoolgericht onderzoek-middenschool 1977-1978 (met bijlagen)*, door E. de Kat en F. S. J. Riemersma

R.I.T.P., Amsterdam, *Inventarisatie van knelpunten in de klas in het L.B.O.* (met bijlagen), door L. A. G. M. Muskens, F. S. J. Riemersma, E. Roede en M. van Tuijl

Vakgroep Wijsgerige en Historische Pedagogiek, Utrecht, *Utrechtse Pedagogische Verhandelingen, 2a en 2b, De genese van ervaring en kennis, en Aantekeningen bij De genese van ervaring en kennis*, door J. Bijl